TALL SOM FORTELLER

Fakta og tall om norske stortingsvalg og kort om andre valgordninger

— ET UNDERVISNINGSOPPLEGG FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ, OGSÅ MED BRUK AV ANDRE RELEVANTE KILDER. TESTVERSJON SEPTEMBER 2021

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Om andre kilder

- SSB takker Stortinget for tillatelsen til å bruke bilder, film og artikkel som er produsert og eid av dem. Disse elementene er en del av Stortingets undervisning.
- Se mer om kildehenvisning i hvert lysark og i kildelisten på slutten av presentasjonen.
  - Tall for 2021 er tatt fra Valgdirektoratets sider. Alle deler, inklusive oppgaver, vil bli oppdatert når SSB har publisert nye tall 27. oktober 2021. Da kommer tallene for 2021 inn i Statistikkbanken

Agenda- tre skoletimer

Introduksjon til første time (5 min.)

Dagens valgordning. Tall om stemmerett og lange linjer i valgdeltakelsen. Film. Forklar begreper (35 min.)

Oppsummering av den første timen (5 min.). Pause (5 min.)

Agenda- tre skoletimer

Introduksjon til andre time (5 min.)

Valgdeltakelse, partioppslutning og valgsystemer. Film. (25 min.)

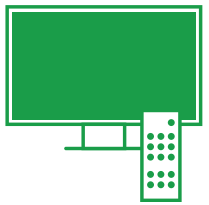
Demonstrasjon av statistikkbanken (10 min.).

Oppsummering av den andre timen (5 min.). Pause (5 min.)

Introduksjon av tredje time og oppgaveløsning (30 min.)

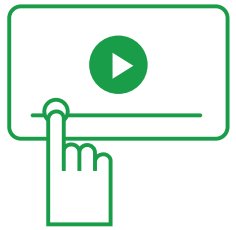
Presentere funn for læringspartnere (10 min.) Refleksjon (5 min.)

Introduksjon til den første timen

- I den første timen skal vi lære om stortingsvalg og se på tall om valgdeltakelse over et lengre tidsrom.
- Dere skal lære å bruke SSBs Statistikkbank for å finne valgfakta.
- Vi skal før pausen oppsummere hva vi har lært. Da kan dere stille spørsmål om stoff som ikke er helt klart før dere skal løse noen oppgaver i neste time.

Introduksjon. Læringsmålene
(for alle tre timene)

- Utforske og presentere fakta om det norske demokratiet og norske stortingsvalg ved å bruke offisiell statistikk.
- Reflektere over sentrale utviklingstrekk for det norske demokratiet og diskutere om utviklingen er slik du synes den bør være. Begrunn standpunktene dine i diskusjonen.
- Få en helt overordnet innsikt i andre valgordninger (forholdstallsvalg og flertallsvalg). Sammenholde dette kort med det norske systemet.
- Reflektere over hvordan du som medborger kan bidra i demokratiet.

Møte i Stortings-salen

Kilde: Stortinget, Stortingsåret 2020-2021. Bildet er eid av Stortinget og brukt med deres tillatelse.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Dagens valgordning.

Vi går til Stortingets undervisningssider og ser film

Foto: Colourbox

Film (3 minutter):
https://stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/stortinget-undervisning/Undervisningsfilmer/animasjonsfilm-om-stortingsvalg/

Kilde: stortinget.no.
Filmen er produsert og eid av Stortinget. Filmen er en del av Stortingets undervisning. SSB bruker den med Stortingets tillatelse.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Forklar begrepene

- Bruk to-kolonneskjema og forklar disse begrepene:
  - Sperregrense
  - Utjamningsmandat
  - Proporsjonal representasjon
  - Parlamentarisme

Fra en tiendedel med stemmerett i 1814 til ni tideler i 2017

Alle norske borgere over 18 år, rundt 3,75 millioner personer, kan stemme ved høstens stortingsvalg. Ved det første stortingsvalget i 1815 var det bare 11 prosent av dem over 18 år som hadde stemmerett. Kvinner hadde ikke stemmerett i det hele tatt. Valgdeltakelsen var lav i de første stortingsvalgene. I de siste valgene har vi sett at kvinner stemmer i større grad enn menn.

Kilde: Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815, Ø. Kleven, SSB

Tall om valgdeltakelse og stemmeberettigede - lange linjer.

1814. Fra en tiendedel med stemmerett i 1814 til ni tideler i 2017

- Stemmerett hvis over 25 år, bosatt i Norge i minst fem år, og:
  - være eller ha vært embetsmann,
  - eie eller bygsle matrikulert jord, eller være byborger og eie gård eller grunn til minst 300 Riksbankdaler sølvverdi,
  - og føre seg inn i manntallet og sverge troskap til Grunnloven. Eden skulle dokumenteres i det offentlige manntallet over stemmeberettigede.
  - At man måtte være mann var underforstått.

Kilde: Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815 ,Ø. Kleven, SSB

Tall om valgdeltakelse og stemmeberettigede-lange linjer.

2017. Fra en tiendedel med stemmerett i 1814 til ni tideler i 2017

- Alle norske borgere, menn eller kvinner, som fyller 18 år i valgåret har stemmerett. Siden **1978**
- Andre milepæler:
  - 1821: Samene i Finnmark får stemmerett
  - 1895: Alle menn over 25 år fikk stemmerett
  - 1913: Kvinner får stemmerett
  - Endring i aldersgrense: 1920 (23 år), 1946 (21 år), 1967 (20 år), **1978 (18 år)**

Kilde: Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815, Ø. Kleven, SSB

Tall om valgdeltakelse og stemmeberettigede - lange linjer.

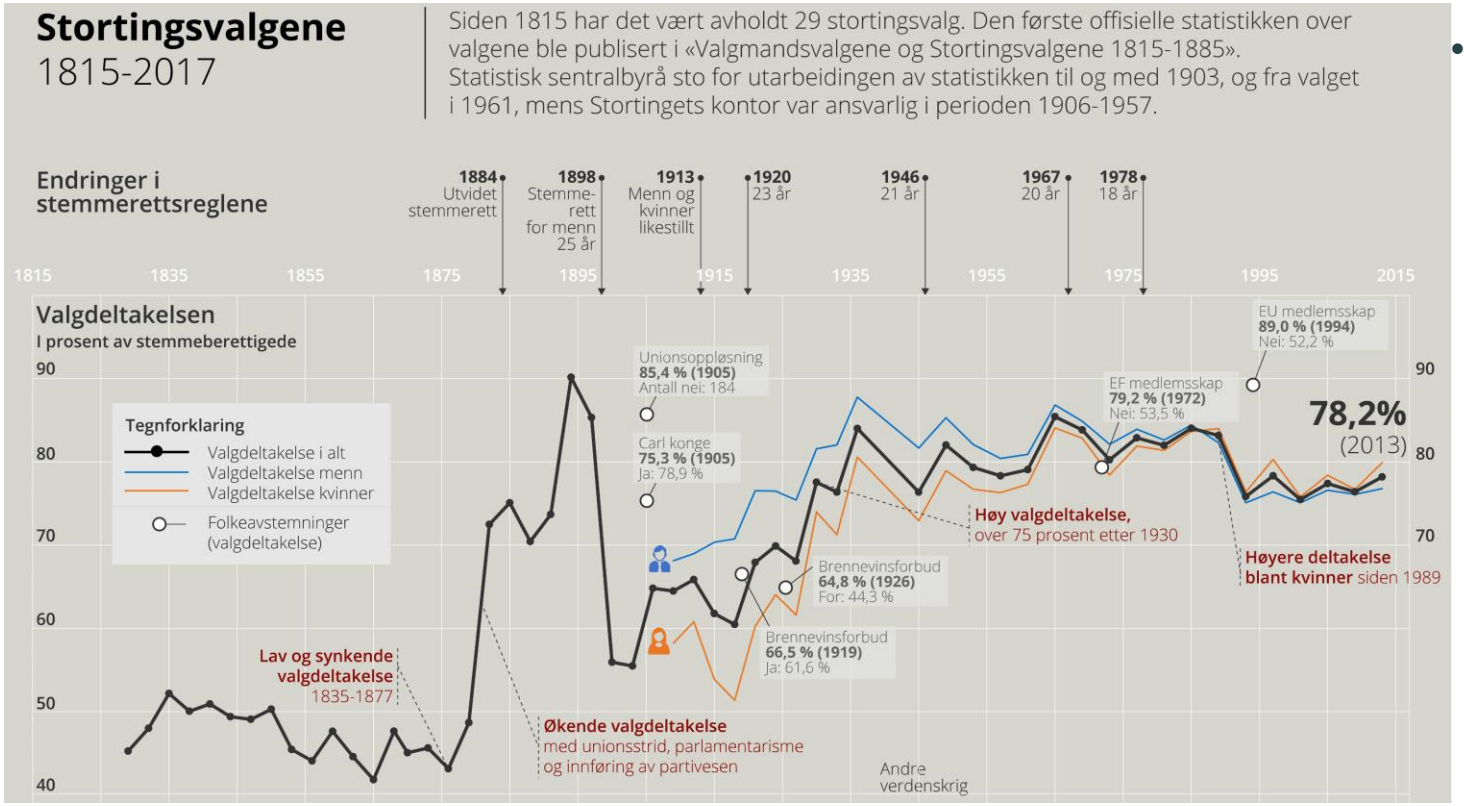
Varierende valgdeltakelse

- Valgdeltakelse var lav og synkende fra 1835-1877.
- Valgdeltakelsen steg så til hele 85,4 % av de stemmeberettigede fram til 1905 (unionsoppløsningstiden).
- Deretter sank valgdeltakelsen, for å stige igjen fram mot 1930
- Har vært høy (over 75%) etter 1930. Var 78,2% i 2017. 77,2% i 2021.

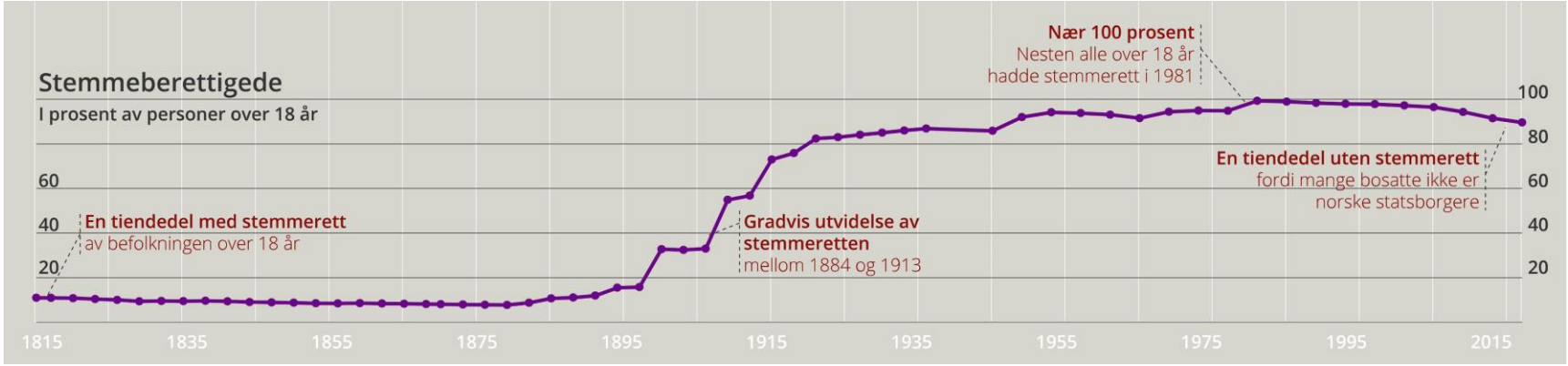
Kilde: Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815, Ø. Kleven, SSB, Tall for hele Norge, Stortingsvalg 2021, Valgdirektoratet

Tall om valgdeltakelse og stemmeberettigede - lange linjer.

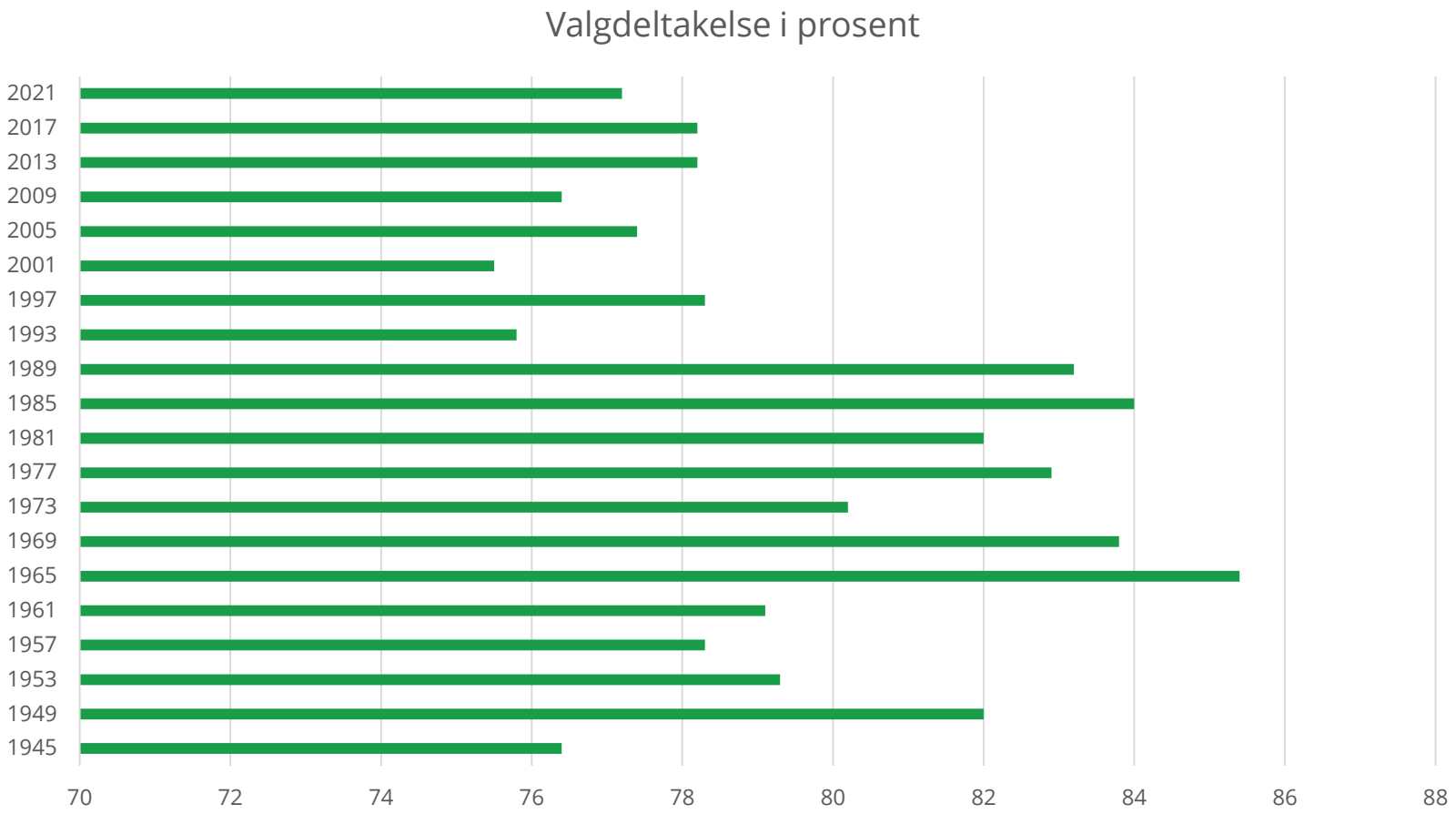
- Vi ser på valgdeltakelse og stemmeberettigelse i infografikk: https://www.ssb.no/valg/artikler-og publikasjoner/_attachment/305856?_ts=15bf1432468

- I 2021 var deltakerprosenten 77,2, ifølge Valgdirektoratet.
- Både i 2013 og i 2017 deltok 78,2% av de med stemmerett i stortingsvalget.

Kilde: Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815, Ø. Kleven, SSB
Flere fakta på SSBs faktaside om valg: https://www.ssb.no/valg/faktaside/valg, Tall for hele Norge, Stortingsvalg 2021, Valgdirektoratet

Deltakelsen i Stortingsvalgene fra 1945-2021. Tall for 2021 er fra Valgdirektoratet

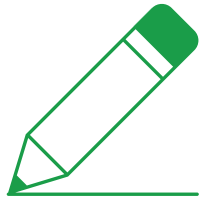

Kilder: [ssb.no/stortingsvalg](), [ssb.no/valgdeltakelse](), [Tall for hele Norge, Stortingsvalg 2021, Valgdirektoratet]().

Foto: Colourbox

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Oppsummering, første time
Hva kan du nå?

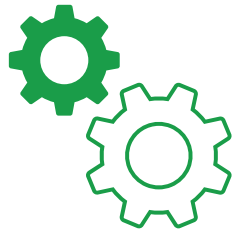
- Om dagens valgordning? Utviklingen av stemmeretten over tid?
  - Hvem kan stemme ved stortingsvalg i Norge?
  - Hva er sperregrensa?
  - Og utjamningsmandater?
  - Hva er parlamentarisme?
  - Når fikk alle menn stemmerett?
  - Og kvinner?
  - Hvor stor prosent av velgere deltok i forrige stortingsvalg (2017)?

Introduksjon til den andre timen

- Læringsmålene er de samme
- Vi skal se nærmere valgdeltakelsen i stortingsvalg etter alder og kjønn og på partienes oppslutning. Vi ser også kort på valgsystemer og valgdeltakelse i andre land.
- Dere skal lære å bruke SSBs Statistikkbank for å finne valgfakta.
- Oppsummere hva vi har lært. Spør om stoff som er uklart. Dere skal løse oppgaver og bruke statistikkbanken i neste time.

Utvikling, valgdeltakelse

- Førstegangsvelgeres valgdeltakelse gikk ned fra 1989 til 2009
  - Den har gått litt opp de siste valgene
- Ved stortingsvalget i 2017 var det 815 000 av 3 765 000 stemmeberettigede som ikke benyttet seg av stemmeretten
  - Den største gruppen blant hjemmesitterne er menn med lav utdanning under 40 år
- I 2021 var det i følge Valgdirektoratet 888 446 av 3 891736 stemmeberettigede som ikke stemte.

Kilde: Lav valgdeltakelse blant unge voksne, Ø. Kleven, SSB, Tall for hele Norge, Stortingsvalg 2021, Valgdirektoratet.

De med høyere utdanning stemmer i større grad enn de med grunnskoleutdanning

«Valgdeltakelsen har alltid vært lavere blant de med grunnskole sammenliknet med de med universitets- eller høgskoleutdanning, men på 1990-tallet var denne forskjellen på rundt 10 prosentpoeng», Ø. Kleven, SSB

Kilde: Unge menn med lav utdanning bruker stemmeretten minst. Å. G. Dokka, SSB

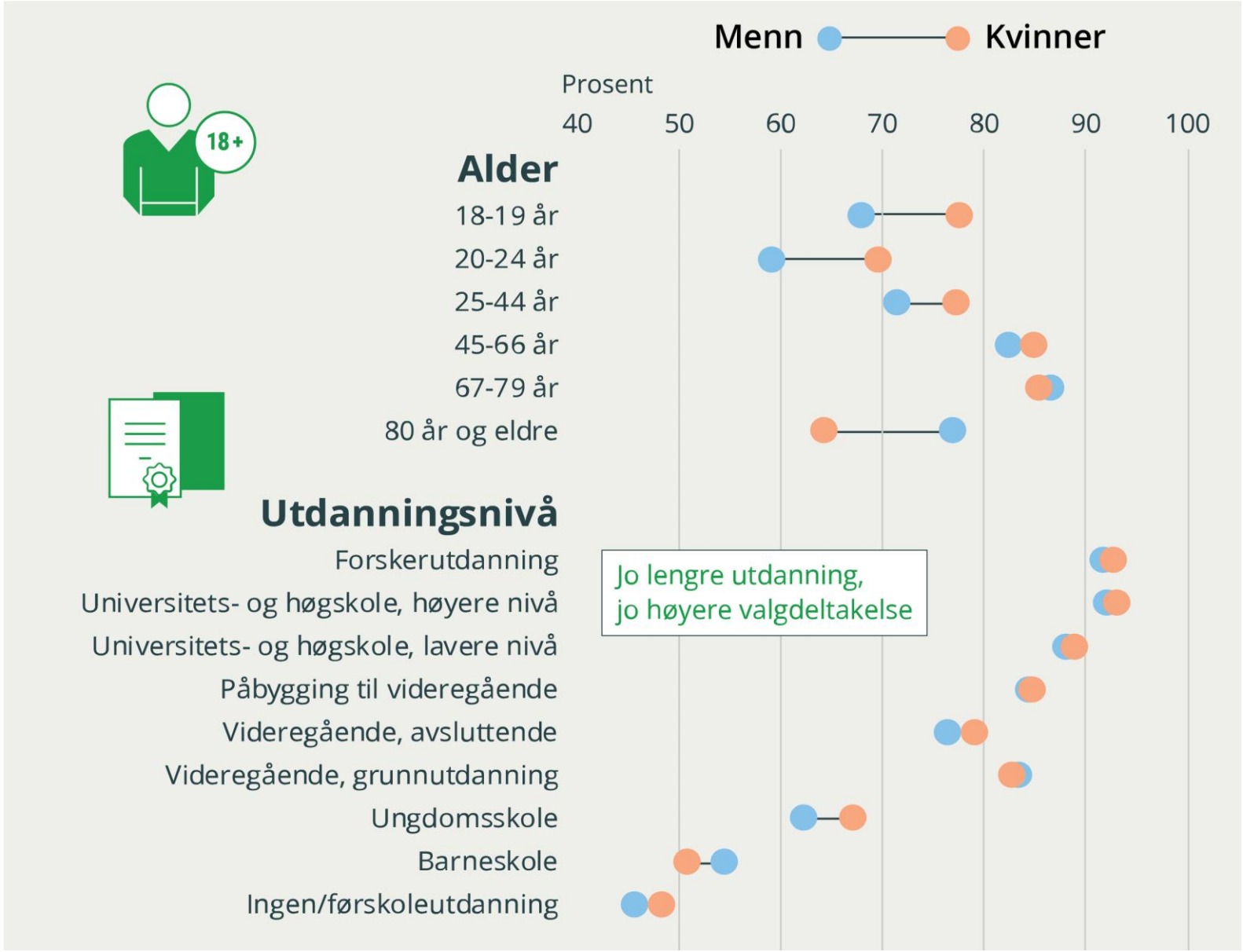
De med høyere utdanning stemmer i større grad enn de med grunnskoleutdanning

- 90 prosent av stemmeberettigede med universitets- eller høgskoleutdanning stemte i 2017-valget.
- De yngste mennene med grunnskole stemmer minst.
- Blant velgere under 70 er kvinner de ivrigste.

Kilde: Unge menn med lav utdanning bruker stemmeretten minst. Åsmund G. Dokka, SSB

Deltakelse etter alder og utdanningsnivå. Stortingsvalget 2017

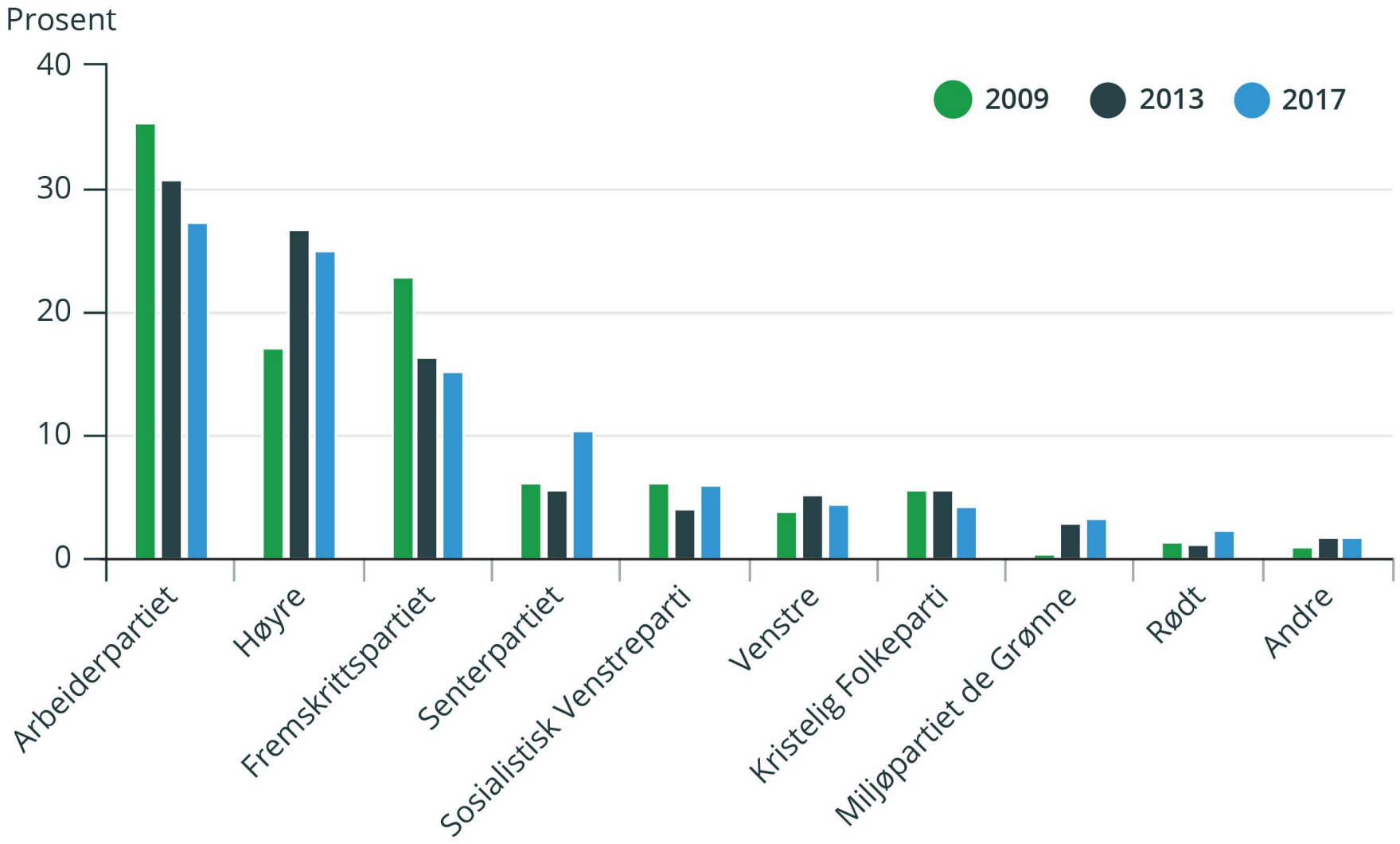

https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/_attachment/375527?_ts=16875de79c8

Kilde: Lav valgdeltakelse blant unge voksne, Ø. Kleven, SSB.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

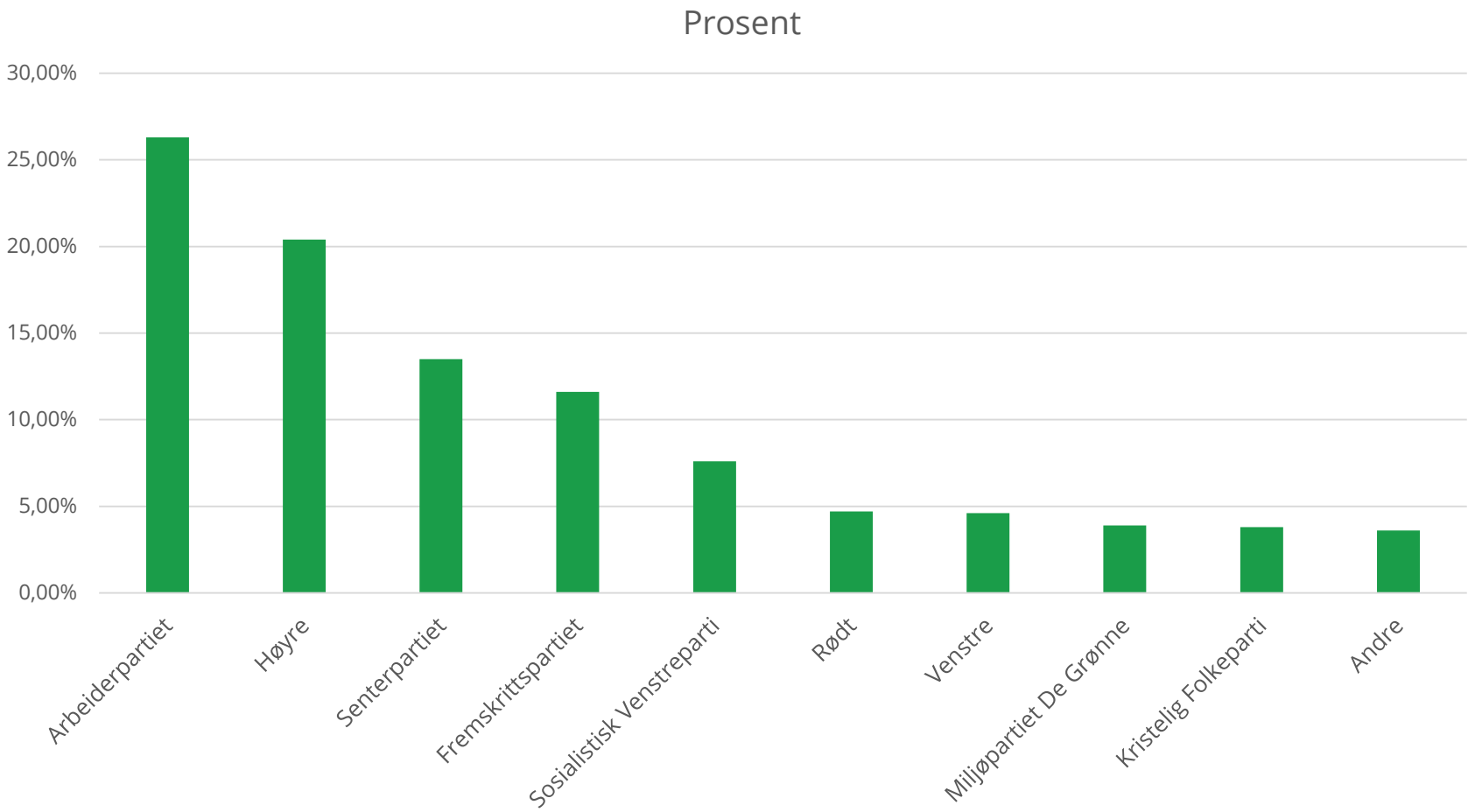
Velgeroppslutning ved stortingsvalgene i 2009-2017

Kilde: ssb.no/stortingsvalg

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Velgeroppslutning ved stortingsvalget i 2021

Kilde: Tall for hele Norge, Stortingsvalg 2021, Valgdirektoratet.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Andre valgordninger

Forholdstallsvalg og flertallsvalg. Finnes blandingssystemer også.

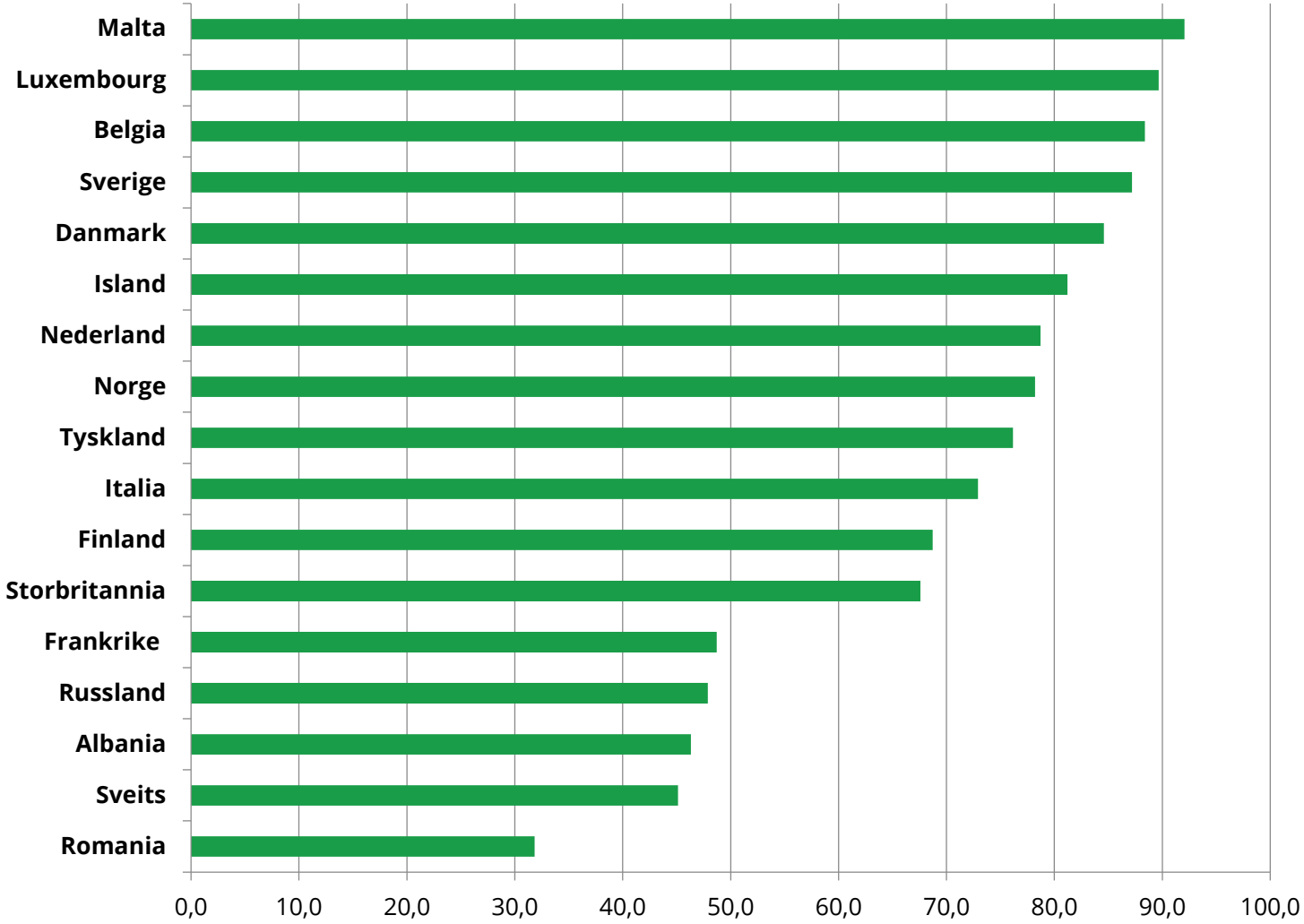
- **Forholdstallsvalg** i Norge og de fleste land i Europa
  - unntak Frankrike, Storbritannia. Tilnærmet proporsjonal representasjon.
- **Flertallsvalg**: Den med flest stemmer får mandatet/mandatene fra valgkretsen. Simpelt eller absolutt flertall.
- Eksempler: Storbritannia, Canada, USA (simpelt flertall). Australia, Frankrike (absolutt flertall). Store partier representert.
- Hva er fortrinn ved de to hovedsystemene?

Kilde: NOU 2001:3

Fordeler og ulemper, tabell 4.8 i NOU 2001:3

Demokratiske kriterier	**Flertallsvalg**	**Forholdstallsvalg**
Fordeler for systemet	– Lokalt ansvar – Mulig å «straffe» partier – Valgresultat gir klar effekt – Reelle valg	– Proporsjonalt – Få «bortkastede» stemmer – Minoritetstilgang – En rekke valg
Ufordelaktig for systemet	– Ikke proporsjonalt – «Bortkastede» stemmer	– Hvem har ansvaret?
Politisk styring		
Fordeler for systemet	– Stabilitet – Ett partiregjeringer – Sperregrenser	– Unngår store/raske skifter i politikken – Et flertall står bak politikken – Håndterer etniske konflikter – Sosial konsensus
Ufordelaktig for systemet	– Håndtering av etniske konflikter	

Deltakelsen ved siste valg til nasjonalforsamlinger i andre utvalgte land

Kilder: IDEA (The International Institute for Democracy and Electoral Assistance).

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Vi repeterer for begge timene

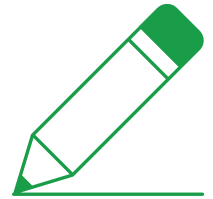
- Quiz i Kahoot eller på papir om stemmerettigheter og valgdeltakelse, forholdstallsvalg og flertallsvalg.

- Mer informasjon? Artikkelen «Hvordan velges Stortinget?» på stortinget.no. Stortinget har produsert og eier denne artikkelen. SSB bruker den med tillatelse fra Stortinget.

Om statistikkbanken. Kort innføring

- https://www.ssb.no/informasjon/om-statistikkbanken/hvordan-bruke-statistikkbanken
- Opplæringsvideo (3,5 minutter): https://player.vimeo.com/video/305760471

Oppsummering, andre time.
Hva kan du nå?

- Hva er viktigste hovedtrekk rundt valgdeltakelsen etter alder og kjønn?
- Og om partienes oppslutning?
- Beskriv kort valgsystemer i andre land. Hvorfor har noen land veldig høy valgdeltakelse?
- Kan du Statistikkbanken?
- Andre spørsmål?

Introduksjon til den tredje timen

- Læringsmålene er de samme.
- I denne timen skal dere løse oppgaver.
- Presenter funnene dine etter at du har løst oppgavene.
- Vi reflekter til slutt sammen om hva vi har lært om valgdeltakelse og om rollen et felles faktagrunnlag har i et demokrati.

Les artikkel. Løs oppgaver

- Les artikkelen «Laber valg-entusiasme etter 1814».
- Velg minst en av oppgavene 1-4, gjerne to eller flere:
  - Oppg. 1. Kvinners og menns valgdeltakelse (tidsserie) (15 min.)
  - Oppg. 2. Kvinners og menns valgdeltakelse fra 1969 til i dag. Hvilket diagram passer best for å beskrive dette? (15 min.)
  - Oppg. 3. Hvordan har valgdeltakelsen vært for ulike aldersgrupper fra 1969 til i dag? (10 min.)
  - Oppg. 4: Hvordan har valgdeltakelsen variert utfra utdanningsnivå? (10 min.)
- Alle gjør refleksjonsoppgave 5 a. Gjør gjerne 5 b og c også.

Oppsummering/refleksjon

- Hvorfor er offisiell statistikk viktig i et demokrati?
- Hvorfor tror dere at har valgdeltakelsen har svingt over tid?
- Og hvorfor er deltakelsen ulik etter kjønn og utdanning?

  Og etter alder?
- Kan dere nå finne fram i den offisielle valgstatistikken i statistikkbanken?

Kilder

Dokka, Å. G. (2017, Mai 16). *Laber valg-entusiasme etter 1814*. Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/laber-valg-entusiasme-etter-1814

Kleven, Ø. (2017, Mai 11). *Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815.*
Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/stemmeberettigede-valgordninger-og-valgdeltakelse-siden-1815

Kleven, Ø. (2019, Februar 6). *Hver tredje med lite utdanning sitter hjemme i valg etter valg*.
Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/hver-tredje-med-lite-utdanning-sitter-hjemme-i-valg-etter-valg

Kleven, Ø. (2019, Februar 4). *Lav valgdeltakelse blant unge voksne*.
Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/lav-valgdeltakelse-blant-unge-voksne

Kleven, Ø. (2020, November 18). *Partivalg etter sosiale kjennetegn ved de siste stortings- og kommunestyrevalgene. Med noen historiske tabeller.*
Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/_attachment/438967?_ts=1763bf2ab40

Norges Offisielle Utredninger. (2001, Januar 30). *NOU 2001: 3. Velgere, valgordning, valgte. 4 Hovedtyper av valgordninge.*
Hentet fra regjeringen.no: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-03/id143453/?ch=5

Poppe, C. (u.d.). *Stortingssalen.* Leverandør: NTB scanpix.
Hentet fra: https://ndla.no/subject:1:19dae192-699d-488f-8218-d81535ce3ae3/topic:2:168542/topic:2:173292/resource:1:8205 Lest: 29.07.2021.

Statistisk sentralbyrå. (2021, April 26). *Statistikkbanken. Hvordan bruke statistikkbanken?*
Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/informasjon/om-statistikkbanken/hvordan-bruke-statistikkbanken

Statistisk sentralbyrå. (2021, Juli 29). *Valg*. Hentet fra ssb.no: https://www.ssb.no/valg/faktaside/valg

Stortinget (Regissør). (2017). *Animasjonsfilm om stortingsvalg* [Film].

Stortinget. (2021, Juni 06). *Hvordan velges Stortinget?* Hentet fra stortinget.no:
https://stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/stortinget-undervisning/videregaende-skole/stortingsvalg-og-pavirkningskanaler/hvordan-foregar-stortingsvalg/

Valgdirektoratet. (2021, September 21). *Tall for hele Norge. Stortingsvalg 2021*. Henta fra valgdirektoratet.no: https://valgresultat.no/?type=st&year=2021

TALL SOM FORTELLER

Takk!

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway